

El fons Marca

Tal vegada té un nom més seriós, com li pertoca, però per als seus usuaris habituals (que són ben pocs, per ara) i els qui el coneixen bé, i per a aquells que l'estimem de fa molt temps, té aquest nom més sintètic però més familiar.

A aquest important fons de revistes que es conserva a la Reserva de la Biblioteca General de la Universitat Autònoma, jo li dec moltes hores de diàleg i de silenci compartit; li dec tot allò que guarda i que he rebut regirant els fulls de paper que conserva, més vells que jo mateixa, mentre cerco o em deixo endur a través d'aquest important conjunt de publicacions dedicades bàsicament a les arts i les lletres catalanes. Allà hi vaig trobar les imatges segures reproduïdes en les pàgines de les seves publicacions que van servir de base a la meua tesi doctoral; les comprovacions a les meves intuïcions i les seguretats desvetllades en el trajecte del meu treball, de manera que, en algun moment, vaig tenir la certesa que tot el que necessitava era allà. Li dec, doncs, no l'esforç, però sí la riquesa i l'abundància del seu fons, la confiança i la certesa de la resposta... tan ric és el seu contingut!

Aquest fons rep el nom de la persona que el va trobar i reunir, Joan Marca i Marca, el llibreter barceloní especialitzat en llibres de vell i revistes catalanes, que pacientment va anar recollint i completant les col·leccions, vetllant de manera especial d'assegurar l'encapçalament de cada títol amb l'exemplar primer, o inicial, «el número 1», aquell que sol manifestar les intencions de la publicació i que en dóna la veritable justificació, el context a què es refereix, la nòmina de col·laboradors, i que vol ser, en definitiva, la targeta de presentació de la revista. Em consta que a ell, com a bon col·leccionista i entès, li va doldre desprendre's d'aquest lot tan important i únic, però el fet que el seu destí hipotètic fos la investigació

i el seu destinatari, una universitat catalana, el va compensar àmpliament. Que ara aquest fons sigui conegut pel nom del seu col·leccionista és, al meu entendre, un petit homenatge a la intuïció i professionalitat de Joan Marca. Tanmateix, cal reconèixer la sensibilitat i l'encert de la Universitat Autònoma de Barcelona en adquirir un fons tan important com significatiu i amb una clara intenció: la conveniència de dotar les biblioteques humanístiques d'eines d'investigació. En paraules del professor Anscari Mundó: «Calia no deixar de banda l'adquisició de llibres antics en el sentit propi i en el de no-recents, ja que per a l'investigador no n'hi ha, d'antiquats».

Valor del fons

L'any 1971, quan la nostra universitat era encara molt més jove, Joan Marca i Marca li va oferir un important lot de revistes, fonamentalment d'art, publicades en gran part a Catalunya: un total de 136 títols. Uns anys més tard, el 1979, el llibreter va presentar un altre lot, una mica més petit: 32 títols que completaven en part el fons existent o eren nous al conjunt de les publicacions ja existents. La Biblioteca General ha restaurat els exemplars més delicats, ha enquadernat i relligat totes les col·leccions, i n'ha fet la catalogació, realitzada per Montserrat Lamarca i publicada el 1988 per la Universitat Autònoma de Barcelona en una acurada edició.

Cal dir també que, tot i ser un fons format bàsicament per revistes de diferent periodicitat, cal comptar-hi també algunes publicacions periòdiques (per a nosaltres és de gran interès la reunió de molts exemplars, quasi tots els fulls de la «Pàgina Artística» de *La Veu de Catalunya*), i alguns setmanaris humorístics, molt populars a l'època anterior al document fotogràfic, que per a la història del nostre art permeten conèixer i identificar l'activitat dels artistes que esdevenien il·lustradors o «ninetaires» per guanyar-se la vida.

No se sol pensar en un altre bon conjunt de publicacions, igualment reunides pel llibreter, que, sumades a les revistes, constitueixen eines, algunes avui introbables, per a l'estudi de l'art català: es tracta d'un important nombre de catàlegs d'exposicions, alguns centenaris, i prop de dues-centes monografies i llibres d'autors catalans referits a l'art català, escrits bàsicament pels autors

de major prestigi abans de la guerra civil, i una dotzena de caixes el contingut de les quals encara no està catalogat (només inventariat), que contenen catàlegs monogràfics de mostres realitzades en galeries de Barcelona després de la guerra, col·leccions pràcticament senceres de monografies d'artistes en petit format i alguns opuscles signats per artistes o crítics.

Si bé el gruix principal de les publicacions correspon a l'art, molt sovint aquestes publicacions, com era costum, incloïen també la producció literària i poètica, de manera que aquest fons és també un recurs inestimable per al coneixement de les edicions i publicacions literàries catalanes escrites en català fins a la guerra civil. De la mateixa manera, és evident que les publicacions satíriques i les periòdiques donen informació sobre els esdeveniments històrics, de manera que mai no va anar errada la nostra universitat en adquirir aquest important conjunt destinat a les investigacions humanístiques.

És evident que la qualitat del conjunt està determinada, en primer lloc, per la quantitat i l'abundància dels materials, que permeten afrontar treballs d'investigació sobre art català des de la fi del segle passat fins a la guerra civil amb tota amplitud; en segon lloc, per la coherència, la diversitat, la seqüència temporal i la cobertura global d'aquest període ampli i matisat. La seva importància la dona també el bon estat de les publicacions i el fet que una part molt important de títols, més de seixanta, és completa, i que de la resta, la major part inclou el primer exemplar.

Les revistes d'art català

Constitueixen el gruix més notable, tant per la quantitat com per la qualitat. En la seva condició de revistes cultes, la major part inclou notícies sobre artistes i exposicions, així com il·lustracions al gust de l'època o reproduccions d'obra d'art.

Tanmateix, en el fons hi podem trobar les revistes d'art més representatives dels breus però significatius períodes del trajecte de l'art català que es desenvolupa en el primer terç del segle.

Alguns exemplars de la revista *Luz* (1897-98), la segona època de *L'Avenç* (1889-1993), la primera època de *Catalunya Artística* (1900-03), *Hispania* (1899-1902), les publicacions conduïdes pels pintors Ramon Casas i Santiago Rusiñol i el crític Miquel Utrillo, *Quatre Gats* (1899), *Pèl & Ploma* (1899-

1903) i *Forma* (1904-8), *Juventut* (1900-06), totes elles completes, permeten una clara visió de les formes i els continguts del nostre Modernisme artístic.

En l'inici del segle, i a redós del pensament d'alguns poetes i escriptors que es consideren impulsors del Noucentisme, diverses publicacions en donen no solament el contingut teòric sinó també la visió estètica i en reproduïen dibuixos, escultures i pintures que contribueixen a definir els pressupostos de la nova tendència: ho trobem a revistes com *Empori* (1907-8), *Revista Nova* (1914), *El Noucentista* (1914), la *Revista* de l'Escola de Decoració impulsada per Joaquim Torres García (1914), *El Picarol* (1912), *Vell i Nou*, en les seves dues èpoques (1915-21), *L'Instant* (1918-19), *Terramar* (1919-1920), els magazins *D'Ací-D'allà* (1918-36)

i *Bellaterra* (1923-27), i algunes publicacions de curta existència i petit format, però ben carregades d'intencions, com *Garba* (1905-6), *Futurisme* (1907), *Panteisme* (1911) i el setmanari feminista *Or i Grana* (1906), totes elles completes i escrites en gran part per les firmes més sensibles del moment, gairebé els mateixos autors de les cròniques d'art dels diaris de Barcelona: Eugeni d'Ors, Josep M. Junoy, Feliu Elias, Joaquim Folch i Torres, Torres García i d'altres, impulsades les més significatives pel coratge de Junoy, Santiago Segura i el pintor Joaquim Torres García.

L'inici de l'avantguarda és present també i amb excel·lent representació al nostre fons; les publicacions impulsades pel poeta Salvat Papasseit, el teòric i pintor Joaquim Torres García i el poeta Josep M. Junoy, *Arc Voltaic*, (1918), *Troços*, *Un Enemic del Poble* (1917), *Proa*, (1921), *L'Amic de les Arts*, (1926), i *Hèlix* (1929), enllacen amb la sòlida publicació setmanal *Mirador* (1929-37), que en temps de guerra es transforma en *Meridià*, (1938). No cal dir que totes aquestes revistes són completes i que al seu costat n'hi ha d'altres, algunes completes, altres no, igualment significatives.

Simultàniament als camins polèmics i apassionats de l'art, i gràcies al perfeccionament dels mitjans gràfics, com també al progressiu coneixement, desenvolupament i acceptació i impuls oficial de la pràctica artística a Catalunya, bones revistes il·lustrades reproduïen nombroses obres d'artistes catalans, la major part dels quals, ara per ara, encara demanen un estudi seriós. *Joia* (1928), *Nou Ambient* (1924), *Gasetta de les Arts* (1924-27), les edicions

de *La Mà Trencada* (1924-25), *La Ciutat i la Casa* (1925-28), *La Nova Revista* (1927), *Art* (1933-35), *Arquitectura i Urbanisme* (1931-32), *Art* (Lleida, 1933-34), totes elles completes, donen imatges de qualitat al costat de les cròniques de les publicacions periòdiques i dels catàlegs de les exposicions.

Tota aquesta rica i diversa producció escrita bàsicament en català i rigorosament contemporània al desenvolupament i producció dels fets artístics, la seva percepció i l'índex simptomàtic de correspondència amb la sensibilitat del moment, (o, com deia D'Ors, «la palpitació del temps»), per raons òbvies va estroncar-se amb la desfeta de la guerra civil.

L'escassetat és la norma en publicacions catalanes de la postguerra; tanmateix, el Fons Marca ofereix alguns títols de valor inqualificable per al coneixement de l'art en les gairebé heroiques condicions en què es podia desenvolupar i expressar en català, com l'únic i extraordinari número de la revista *Algol*, la revista *Ariel* (1946-51), *Cobalto* (1947-49), el possible únic número de *Joc Net*, escrit en català el 1953 per Tàpies, Cirlot, Brossa i Santos Torroella, o *La Mosca*, una iniciativa d'Edicions 62, al costat del diari *Tele-Exprés* en edició íntegra.

Com a cloenda, un desig

La nostra biblioteca valora, preserva i cuida el Fons Marca com un dels seus tresors.

Així mateix, aquest fons és conegut i valorat arreu i, en diverses ocasions, algunes de les seves publicacions emblemàtiques han estat sol·licitades per ser exposades i reproduïdes com a contribució a l'evidència d'un context històric i cultural.

Sembla, doncs, natural per part meua l'entusiasme i el desig que sigui conegut. Crec que la importància d'aquest fons mereix un ús més sovintejat; per què, si no, el guardem? És evident que es tracta d'un material fràgil i no pot ser exposat a un ús incontrolat i perillós per a la seva integritat; tenim la responsabilitat de conservar-lo com correspon a un bé preuat i irrepitible que ens parla de la nostra història.

De tota manera, penso que actualment és possible, gràcies a estratègies tecnològiques, dur a terme un treball sistemàtic de buidat d'imatges, fonamentals en el repertori bàsic de la producció d'art català que encara està per fer, i dels textos que contenen les publicacions, per obtenir-ne una base de dades consultable sense risc material per a les publicacions. Sóc conscient que això demana temps i esforç, però penso que valdria la pena que aquella tasca de Joan Marca a recopilar, i l'esforç de la nostra universitat a comprar i conservar una eina tan important per a la investigació, no solament no serien desaprovats, sinó que accelerarien l'estudi, molt pobre fins ara, del nostre art. Tan de bo!